

غزالی در دینداری تقلیدی انقلاب کرد؛ یقین، نتیجه شک صادقانه غزالی

علی اکبر صالحی گفت: غزالی به ما آموخت که اگر شک صادقانه باشد می‌تواند به یقین عمیق‌تر منجر شود.

علی اکبر صالحی گفت: غزالی به ما آموخت که اگر شک صادقانه باشد می‌تواند به یقین عمیق‌تر منجر شود.

به گزارش خبرگزاری مهر، مراسم رونمایی از ۳ عنوان کتاب در خصوص امام محمد غزالی با نام‌های «ابوحامد غزالی و عقلانیت در جهان اسلام» (مجلدات ۱، ۲ و ۳ از مجموعه بزرگ ۱۰ جلدی) تألیف میثم کرمی، «کلام فلسفی غزالی» به قلم فرانک گریفل با ترجمه میثم کرمی و «گرایش صوفیانه ابوحامد غزالی» نوشته سهام خضر با ترجمه میثم کرمی که به همت انتشارات نگاه معاصر منتشر شده‌اند، عصر روز شنبه بیست و نهم آذر ۱۴۰۴ در محل مجمع فلاسفه ایران برگزار شد. در این نشست که با حضور استادان، پژوهشگران و محققان همراه بود، آیت الله سیدمصطفی محقق داماد، علی اکبر صالحی و محسن جوادی به سخنرانی پرداختند.

مخالفت فلاسفه و فقها با غزالی

محقق داماد در ابتدای صحبت با اشاره ای به «تهاؤةالفلاسفه» غزالی گفت: شاید طلاب فلسفه از آن باب که غزالی با فلسفه مخالفت ورزید و طلاب فقه از این منظر که وی، فقه را علم دنیا و فقها را کارگزاران دنیای مردم خواند و بر آن خرده گرفت، از او ناراحت باشند. با این وجود، نباید فعالیت‌ها و اقدامات مثبت وی را نادیده گرفت.

مجتهد، فیلسوف و حقوقدان عضو پیوسته و رئیس گروه مطالعات اسلامی فرهنگستان علوم ایران، در ادامه به مجموعه اقداماتی که جز از او دیده نشده، اشاره کرد و افزود: غزالی کسی بود که فلسفه اسلامی را خوب فهمید. «مقاصدالفلاسفه» نشان دهنده فهم غزالی از فلسفه اسلامی است. دوم آنکه، غزالی در دین داری کاری کرد که امروز در دنیا قابل عرضه است. دین داری امروز ما تقلیدی است، درحالی که غزالی در همه چیز شک و تردید کرد. در مقدمه «المنقذ من الضلال» می‌آورد که سال‌ها دچار شک و تردید بوده و بعد، با دقت، دین داری را برگزیده است. به باور من، اگر کسی این اثر را بخواند، مسلمان دین دار می‌شود. غزالی از شک به اطمینان رسید و قبل از دکارت دست به انجام این کار زد.

محقق داماد به رهاورد دیگر غزالی اشاره کرد و گفت: تا قبل از غزالی، اخلاق در ادبیات اسلامی همان بود که از یونان به ما رسیده بود. غزالی کوشید نظام اخلاقی اسلام را بر پایه قرآن و سنت بنا کند.

این استاد حوزه و دانشگاه، اشاره ای نیز به فیض کاشانی و ویرایش کتاب «غزالی سنی» کرد و افزود: فیض کاشانی این کتاب را بر پایه احادیث اهل بیت (ع) ویرایش کرد که در دوره صفویه که تشیع بر کشور حاکم شده بود، شجاعت بسیاری می‌طلبید. وی همچنین کتاب «احیا العلوم» غزالی را ویراست و احادیث اهل بیت (ع) را در آن گنجانده.

محقق داماد به «کیمیای سعادت» کتاب فارسی غزالی و بنیان آن بر پایه اخلاق نیز اشاره کرد و گفت: قبل از صفویه، دانش فقط فقه، و دین فقط شریعت بود. اما غزالی اساس آن را بر اخلاق گذارد.

شک صادقانه می‌تواند به یقین منجر شود

علی اکبر صالحی نیز به دوران حیات پرآشوب فکری و سیاسی عصر غزالی اشاره کرد و آن را آمیخته به ویژگی‌هایی چون عقل گرایی سیاسی، کلام اشعری، فقه شافعی و تصوف دانست. وی هنر غزالی را در میانه این بحران، «یک ظرف کردن این جریانات و جمع‌آوری منطقی این اندیشه‌ها» عنوان کرد.

معاون پژوهشی و قائم مقام رئیس فرهنگستان علوم ایران، غزالی را شخصیتی دانست که در تحلیل‌هایش، از جاده انصاف و عدالت دور نشد و عقل را تا مرزهای آن برد، به طوری که نه اشعری خشک و جدلی بود و نه معتزلی صرف. به عبارت دیگر، غزالی از عقل در حد ابزار بهره گرفت.

این سیاستمدار، دیپلمات و مدرس دانشگاه، در تشریح دیگر ویژگی‌های غزالی خاطرنشان کرد: غزالی در تبیین اندیشه‌هایش، بین سوژگی و ابژگی توازن منصفانه ایجاد کرد.

صالحی، بیان کرد: غزالی کوشید دین را از عادت به عمق حقیقت برساند، لذا هم به ظاهر دین اهمیت می‌داد و هم به محتوای آن.

رئیس بنیاد ایران شناسی در تبیین دیگر خصایص غزالی افزود: وی به ما آموخت که اگر شک صادقانه باشد می‌تواند به یقین عمیق‌تر منجر شود. به باور غزالی، علم بدون اخلاق و دین بدون علم خطرناک و آسیب‌پذیر است». صالحی، غزالی را پلی میان فلسفه و عرفان، همچنین فقه و اخلاق دانست و عنوان داشت: از دیگر ویژگی‌ها

های مهم غزالی، صدق و اخلاق وی در طلب حقیقت بود. وی نه اسیر مکتب شد و نه نام.

وی «اصلاح پذیری» را خصیصه دیگر غزالی اعلام کرد و گفت: او از پذیرش اصلاح نمی هراسید و رمز فلاح او همین بود. غزالی در فقه، دقیق و اصولی بود ولی به فقه با اخلاق باور داشت. او منادی شریعت و طریقت بود. در «تهافت الفلاسفه» نه عقل را نفی کرد و نه تفکر را، و بر این باور بود که عقل فلسفی بدون اتصال به وحی دچار خطا می شود.

صالحی در پایان خاطرنشان کرد: غزالی ضد فلسفه نبود. برخی گفته اند اگر فلسفه از بین می رفت، می شد آن را لایه لای اندیشه های غزالی بازآفرینی کرد.

تنها بر خطاهای غزالی دست نگذاریم

محسن جوادی معاون فرهنگی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی واپسین سخنران این نشست بود. جوادی، غزالی را به ساختمانی قدیمی تشبیه کرد که ارزش آن در گوه‌رهای موجود در آن است. وی کوشش میثم کرمی را تلاشی برای یافتن این گوه‌رهای ارزشمند دانست و گفت: اینکه امروز هم آرا و اندیشه های غزالی را کاملاً معتبر بدانیم از ویژگی پویایی علم به دور است.

وی افزود: برخی نظریه شرطیه پاسکال در فلسفه دین، یا نظریات مالبرانش را متأثر از غزالی می دانند. وی به مصاحبه اخیر طه عبدالرحمن از برجسته ترین اندیشمندان جهان اسلام اشاره کرد و گفت: وی در این مصاحبه به تأثیر غزالی در تغییر روند حیات فکری خود از فقه اندیشی محض به نوعی تصوف و عرفان اشاره کرده است.

جوادی افزود: بیشتر فضای نواندیشان جوان عرب تحت تأثیر غزالی قرار دارد و اینهاست که نشان می دهد غزالی چه انسان بزرگی است. قطعاً در آرای او ممکن است نکات اشتباه کم نباشد، ولی اینکه تنها روی آن خطاها دست بگذاریم و جنبه های اثربخش وی را نادیده بگیریم، صحیح نیست. وی به فضای علمی برخی دانشگاه های جهان عرب هم گریزی زد و گفت: در دانشگاه زیتونیه در تونس، کمتر رساله ای است که متأثر از غزالی نبوده باشد. ارزش کار غزالی در این بود که نکاتی را یافت که برای اندیشیدن موضوعات خوبی است.

پایان بخش این نشست، سخنرانی میثم کرمی و رونمایی از سه عنوان کتاب «ابوحامد غزالی و عقلانیت در جهان اسلام»، «کلام فلسفی غزالی» و «گرایش صوفیانه ابوحامد غزالی» بود.